

РОЛЬ ЛІТЕРАТУРНИХ ДИСКУСІЙ ТА ДЕБАТІВ У РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ СТУДЕНТІВ

THE ROLE OF LITERARY DISCUSSIONS AND DEBATES IN THE DEVELOPMENT OF STUDENTS' CRITICAL THINKING

Стаття присвячена вивченню ролі літературних дискусій та дебатів у розвитку критичного мислення студентів. Мета дослідження – вивчити вплив літературних дискусій та дебатів на розвиток критичного мислення студентів. В процесі наукового дослідження використовувалися загальнонаукові методи пізнання, такі як аналіз, синтез, порівняння та узагальнення. Результати дослідження показують, що критичне мислення є важливим для сучасного студента, оскільки воно дозволяє не лише засвоювати знання, але й застосовувати їх на практиці, що є ключовим для успішної кар'єри та життя в умовах швидкозмінного світу. Літературні дискусії та дебати виступають потужними інструментами для розвитку критичного мислення у студентів. Вони стимулюють активне обговорення, дозволяють висловлювати та аргументувати свої думки, критично аналізувати позиції опонентів та глибше розуміти навчальний матеріал. Інтерактивні методи навчання сприяють розвитку навичок публічного виступу, аргументованого мислення та комунікації. Це допомагає студентам не лише засвоювати теоретичні знання, але й практично застосовувати їх у різних життєвих ситуаціях. Для успішного проведення дебатів у студентських групах необхідно дотримуватись певної послідовності дій. Спочатку визначаються основні завдання заходу та аналізується паспорт літературного твору. Група ділиться на декілька команд, кожна з яких готується до дебатів чи дискусії за чітко визначеною схемою, що включає кілька раундів із запитаннями та відповідями. Вступні виступи передбачають аргументований діалог з актуальності предмета обговорення та ключових послань, які прагнуть ізвести автор. Аналіз персонажів дозволяє виявити внутрішній світ та позицію персонажу та його значення у розкритті проблематики. Заключні аргументи дозволяють висвітлити особливості сюжету та будови конфлікту. Такий структурований підхід дозволяє не лише систематично опрацювати навчальний матеріал, але й розвивати навички критичного мислення, адаптивність та здатність аргументовано висловлювати свою позицію. Практичне значення дослідження полягає у вдосконаленні методів

навчання, які сприяють розвитку критичного мислення у студентів.

Ключові слова: критичне мислення, літературні дискусії, дебати, навчання, студент.

The article is dedicated to studying the role of literary discussions and debates in developing students' critical thinking. The aim of the study is to examine the impact of literary discussions and debates on the development of students' critical thinking. The research employed general scientific methods of cognition, such as analysis, synthesis, comparison, and generalization. The results show that critical thinking is essential for modern students, as it enables them not only to absorb knowledge but also to apply it in practice, which is crucial for a successful career and life in a rapidly changing world. Literary discussions and debates serve as powerful tools for developing students' critical thinking. They stimulate active discussion, allow for the expression and argumentation of one's thoughts, critically analyze opponents' positions, and deepen the understanding of educational material. Interactive teaching methods promote the development of public speaking, reasoned thinking, and communication skills. This helps students not only to absorb theoretical knowledge but also to apply it practically in various life situations. Successful debates in student groups require a certain sequence of actions. First, the main tasks of the event are determined, and the literary work's profile is analyzed. The group is divided into several teams, each preparing for the debate or discussion according to a clearly defined scheme, which includes several rounds of questions and answers. Introductory speeches involve an argumentative dialogue on the relevance of the discussion topic and the key messages the author intended to convey. Character analysis reveals the inner world and position of the character and their significance in uncovering the issue. Concluding arguments highlight the plot features and conflict structure. This structured approach allows not only to systematically work through educational material but also to develop critical thinking skills, adaptability, and the ability to express one's position argumentatively. The practical significance of the study lies in improving teaching methods that promote the development of students' critical thinking.

Key words: critical thinking, literary discussions, debates, education, student.

УДК 37.015.31:371.3
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/76.7>

Макаренко Л.В.,
канд. філол. наук, доцент,
доцент кафедри журналістики
та українознавчих студій
Східноукраїнського національного
університету імені Володимира Даля

Попова О.А.,
канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри української філології
Київського національного лінгвістичного
університету

Гончарук В.А.,
канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри української літератури,
українознавства та методик їх навчання
Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини

Постановка проблеми. В сучасному освітньому середовищі, де швидкі технологічні зміни визначають нові вимоги до знань та навичок, зростає потреба в інноваціях не лише технологічних, але й педагогічних та методологічних. Заклади вищої освіти повинні готувати студентів до реалій життя, надаючи їм не тільки базові знання, але й формуючи важливі компетентності та навички. Інтерактивні методи навчання, такі як дебати та дискусії, стають невід'ємною частиною освітнього

процесу, сприяючи активному залученню студентів до навчання та розвитку їхнього критичного мислення [7, 8].

Дебати є ефективним навчальним інструментом, який не лише легко сприймається студентами, але й приносить значну користь викладачам. Вони створюють можливості для активного обговорення та аналізу навчального матеріалу, сприяючи глибшому його засвоєнню. Викладачі, використовуючи дебати, можуть краще оцінити знання студентів,

їхні аналітичні здібності та вміння аргументувати свої позиції. Це дозволяє зробити навчальний процес більш динамічним і ефективним, забезпечуючи студентам необхідні інструменти для успішної кар'єри та особистісного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання ролі літературних дискусій та дебатів у розвитку критичного мислення студентів є недостатньо досліджені у вітчизняній науковій літературі. Значний внесок у розвиток цієї теми мають такі автори, як Г.Л. Токмань [8], яка розглядає діалог, як ключовий інтерактивний метод вивчення літератури, Ю.І. Біднова [1], яка розглядає дискусію як інтерактивний метод навчання іноземної мови, підкреслюючи її ефективність у формуванні критичного мислення. Важливим є також дослідження А.В. Лякішевої, В.В. Вітюка та І.О. Кашуб'яка [2], де представлений кейсбук методів і прийомів технології розвитку критичного мислення в Новій українській школі, що підкреслює важливість інноваційних підходів у сучасному освітньому процесі. Н.В. Мінко [3] у своєму дослідженні аналізує сучасні шляхи формування критичного мислення студентів на заняттях світової літератури, акцентуючи увагу на застосуванні інноваційних технологій. С. Сечка [4] звертає увагу на поняття «дебати» в науковій літературі, досліджуючи їх використання у різних дисциплінах, що підкреслює міждисциплінарний характер цього методу. Г.В. Скрипка [5] досліджує формування в учнів навичок XXI століття засобами інформаційно-комунікаційних технологій, наголошуючи на ролі технологій у розвитку критичного мислення. Н.М. Стеценко [6] акцентує увагу на розвиток критичного мислення майбутніх фахівців у процесі вивчення іноземної мови, пропонуючи конкретні методики та стратегії. А.І. Теклюк [7] розглядає літературні дебати як засіб розвитку критичного мислення, підкреслюючи їх значущість у навчальному процесі.

Іноземні дослідження також роблять значний внесок у цю тему. Річард Е. Едвардс [9] розглядає дебати як ефективний засіб розвитку критичного мислення через змагання. А. Шнайдер [10] підкреслює важливість різноманітності поглядів у процесі навчання через дебати.

Попри достатню кількість літератури з особливостей використання дебатів та дискусій у навчальному процесі, відчувається нестача систематизованого матеріалу з особливостей їх використання у розвитку критичного мислення, тому було проаналізовано, згруповано і систематизовано інформацію та подано її у світлі теми дослідження.

Мета статті – вивчити вплив літературних дискусій та дебатів на розвиток критичного мислення студентів.

Виклад основного матеріалу. В сучасному освітньому середовищі одним із ключових

напрямів модернізації є оновлення змісту та форм навчання. ЗВО повинні готувати студентів до життя, надаючи їм базові знання, формуючи важливі компетентності та навички, такі як уміння працювати в команді та вирішувати проблеми [2, с. 13–16]. Згідно з даними Всесвітнього економічного форуму, у списку найважливіших навичок у цьому десятилітті з'явилася когнітивна гнучкість, яка полягає у здатності мислити одночасно про кілька речей. Ця навичка, яка не була такою значущою у 2015 році, стає дедалі важливішою на сучасному ринку праці. Вона вимагає від людей уміння мислити нестандартно, бачити перспективи і генерувати нові ідеї [5, с. 100].

На початку XXI століття понад 200 організацій, включаючи Adobe, Apple, Cisco та Microsoft, визначили необхідні навички для успіху в сучасному світі: відповідальність, адаптивність, комунікативність, творчість, критичне та системне мислення, інформаційні навички, медіаграмотність, міжособистісна взаємодія, вирішення проблем, самодисципліна у навчанні, та соціальна відповідальність [5, с. 100]. Критичне мислення займає четверте місце у цьому списку [2, с. 13–16].

Сьогодні студенти потребують не лише традиційних професійних навичок, а й здатності критично мислити, вирішувати проблеми, орієнтуватися в інформаційному потоці, аналізувати та перевіряти інформацію [2, с. 13–16].

Таким чином, сучасний процес навчання у закладах вищої освіти повинен інтегрувати як традиційні, так і інноваційні методи. Зокрема, важливою є технологія розвитку критичного мислення у студентів, яка спрямована на спільну роботу викладачів та студентів, активну діяльність студентів та створення комфортних умов для реалізації ключових компетентностей, визначених освітніми стандартами та програмами [2, с. 13–16].

Дебати та дискусії, як інтерактивні методи навчання, суттєво впливають на розвиток низки важливих навичок у студентів. Зокрема, вони сприяють вдосконаленню навичок планування, гнучкості мислення, наполегливості та готовності виправляти помилки. Крім того, такі методи навчання допомагають студентам усвідомлювати вплив своїх дій, знаходити компроміси та розвивати комунікативні здібності.

– *планування*: студенти розвивають здатність до планування, оскільки підготовка до дебатів вимагає заздалегідь обмірковувати свої аргументи, досліджувати тему та передбачати можливі контраргументи. Це сприяє структурованому підходу до інформації та організації думок у логічну послідовність [6, с. 151];

– *гнучкість мислення*: постійне зіткнення з новими ідеями та точками зору під час дискусій спонукає студентів переосмислювати власні погляди та шукати альтернативні рішення. Це роз-

виває їх здатність адаптувати свої аргументи та стратегії відповідно до нових обставин [6, с. 151];

– *наполегливість*: під час дебатів студенти змушені докласти значних зусиль для відстоювання своїх позицій, аргументації своєї точки зору та реагування на виклики з боку опонентів. Це активно розвиває їх наполегливість та вміння працювати під тиском [6, с. 151];

– *готовність виправляти помилки*: участь у дебатах вчить студентів прислухатися до думки інших, визнавати неефективність власних стратегій та вносити необхідні корективи в свої аргументи та підходи. Це сприяє розвитку критичного самопереосмислення [6, с. 151];

– *усвідомлення своїх дій та їхнього впливу*: дебати змушують студентів спостерігати за своїми діями, оцінювати ефективність своїх аргументів та робити відповідні висновки для подальшого покращення своїх навичок. Це допомагає розвивати самосвідомість та самоаналіз [6, с. 151];

– *пошук компромісних рішень*: дебати та дискусії стимулюють студентів до знаходження рішень, що могли б задовольнити всі сторони, що беруть участь у обговоренні. Це важливий аспект критичного мислення, який вимагає добре розвинених комунікативних навичок [6, с. 151];

– *комунікативні навички*: дискусії сприяють розвитку здатності висловлювати свої думки, захищати свою позицію та враховувати думки інших.

Це важлива складова успішного міжособистісного спілкування, яка допомагає глибше зрозуміти проблему та вчитися аргументовано відстоювати власну точку зору [8, с. 189–190].

У таблиці 1 розглянуто значення дискусій та дебатів у розвитку критичного мислення студентів.

Літературні дискусії мають важливе значення у розвитку критичного мислення студентів. Їх метою є створення діалогічних ситуацій, які спонукають до обговорення різних аспектів літературних творів і біографій письменників. Під час таких занять студенти мають можливість не лише висловлювати свої думки, але й критично аналізувати позиції опонентів, що сприяє поглибленню їхнього розуміння теми та розвитку аналітичних навичок.

Одним із прикладів таких дискусій, на думку Мінко Н.В., є метод «*Обери позицію*» [3], де кожен студент обґрунтовує свою точку зору та може змінити її, якщо аргументи опонентів виявляться переконливішими. Інший цікавий підхід – це рольові дебати або дискусії. Як приклад, можна розглянути дебати між П. Куліша і Т. Шевченка, І. Франка і М. Вороного, де учасники аналізують і порівнюють погляди видатних українських письменників, зокрема тих, що пройдені за програмою навчання. Також можна організувати слідчу експертизу існування Лесі Українки, обговорюючи різні аспекти її життя та творчості. Формат кінорепортажу

Таблиця 1

Значення дискусій та дебатів у розвитку критичного мислення студентів [1; 4, с. 62–63]

Значення	Опис
Активізація уваги	Дискусії та дебати стимулюють студентів бути уважними та залученими до процесу навчання [1; 4, с. 62–63]
Розвиток критичного мислення	Дискусії та дебати сприяють розвитку здатності критично аналізувати інформацію та аргументувати свої позиції [4, с. 62–63]
Глибоке розуміння матеріалу	Дебати допомагають студентам глибше зрозуміти навчальний матеріал через активну участь та дослідження [10, с. 101]
Креативний підхід	Дискусії дозволяють студентам проявляти творчість у формулюванні своїх думок та пошуку рішень [1]
Пізнавальний інтерес	Інтерактивні методи навчання, такі як дискусії та дебати, підвищують зацікавленість студентів у предметі [1]
Комунікативні вміння	Дискусії та дебати підвищують комунікативні навички, вчать чітко висловлювати свої думки, слухати опонентів та ефективно спілкуватися [4, с. 62–63]
Розвиток навичок збирання та організації доказів	Дебати розвивають у студентів навички збирання, аналізу та організації доказів для підтримки своєї позиції [9, с. 78]
Публічний захист ідей	Дебати надають студентам можливість публічно захищати свої ідеї, що допомагає їм структурувати та використовувати інформацію під час інтенсивної комунікативної взаємодії [10, с. 208]
Оцінка знань студентів викладачами	Дебати дозволяють викладачам оцінити знання та розуміння студентів, перевірити обґрунтованість їхніх знань з курсу матеріалу [10, с. 101]
Підвищення ефективності навчання	Дебати сприяють значному підвищенню реальних результатів навчання, дозволяючи студентам глибше зрозуміти сутність предмету [10, с. 208]
Мотивація студентів	Участь у дебатах мотивує студентів до активної участі в навчальному процесі, сприяє підвищенню їхньої зацікавленості та активності [4, с. 62–63]
Покращення педагогічних методів	Дебати дозволяють викладачам впроваджувати нові педагогічні методи, які сприяють більш динамічному і залученому навчанню студентів [4, с. 62–63]

Примітки: систематизовано авторами

під назвою «В гостях у поета» дозволяє студентам представити свої дослідження у формі репортажу, обговорюючи творчість авторів. Дискусія в рамках галереї творчості українських письменників дає можливість аналізувати та порівнювати творчість різних авторів, створюючи віртуальну галерею їхніх творів. Інтерв'ю з письменником може стати основою для обговорення його біографії та творчих досягнень [3, с. 256–257].

Дебати та дискусії можуть стосуватися й аналізу символічного образу. Як приклад, можна розглянути образ голоду в «Жовтому князі» Василя Барки та образу зла в творах Тараса Шевченка. Також можна досліджувати красу людських стосунків у новелах Василя Стефаника та Панаса Мирного, обговорюючи їхні різні підходи до зображення людських відносин. Соціально-побутова основа творів Івана Нечуя-Левицького «Кайдашева сім'я» або міфологічна основа Михайла Коцюбинського «Тіні забутих предків» є ще однією цікавою темою для дискусії [3, с. 265–257].

Метод «кубування» дозволяє студентам робити висновки та узагальнення, а прийом «Збережи

останнє слово за собою» дає можливість кожному висловитися і підбити підсумки обговорення. Інші методи, наприклад, читання в парах, де студенти узагальнюють матеріал про новаторський характер творчості Івана Франка, письмова рефлексія на тему «Чому людина є носієм культури?» в межах творчості Тараса Шевченка, спрямоване читання поезії Лесі Українки, написання переконуючого листа на підтримку Олени Теліги та сократівське опитування для визначення проблем у творах Гната Хоткевича, також сприяють розвитку критичного мислення [3, с. 265–257].

Усі ці методи і прийоми є ефективними засобами для розвитку аналітичних здібностей та вміння аргументувати свою точку зору серед студентів, створюючи продуктивне середовище для літературних дискусій [3, с. 265–257].

Для проведення дебатів і дискусій в студентських групах необхідно дотримуватись певної послідовності дій. Спершу визначаються основні завдання, які будуть опрацьовані під час заходу [7]. Основна відповідальність за проведення дебатів і дискусій в студентських групах лежить на викладачеві.

Таблиця 2

Схема аналізу літературно-художнього твору [7]

Елемент	Опис
Тематика	Визначити тему й ідею/головну думку твору; проблеми, порушені в ньому
Проблематика	Перелік проблем, порушених у творі
Ідейність	Авторське ставлення до теми, ідей і героїв твору
Пафос	Емоційно-оцінкове ставлення письменника до того, що розповідається
Персонажі	Опис головних героїв та їх внутрішнього світу
Сюжет	Основні події та конфлікти у творі
Мова	Особливості мови автора і персонажів

Примітки: систематизовано авторами

Таблиця 3

Типовий приклад послідовності проведення дебатів або дискусій [7]

Етап	Діяльність	Час
Вступ	Оголошення теми дебатів. Формування команд.	5 хв
Підготовка	Підготовка команд до дебатів: аналіз книги, формування аргументів, стратегія виступів.	10 хв
Дебати: Раунд 1	Вступні виступи: Кожен перший гравець команди представляє вступне слово, в якому формулює основну позицію команди з детальним аналізом актуальності книги, обґрунтуванням значення проблематики та наведенням ключових цитат для підтримки аргументів. Відповіді включають висвітлення слабких місць у аргументах суперників.	4 хв (на кожен виступ) + 2 хв (відповіді)
Дебати: Раунд 2	Аналіз персонажів: У другому раунді другий гравець кожної команди детально аналізує головних персонажів книги, їхній внутрішній світ, роль у розвитку сюжету, та як це підтримує основну тезу команди. Аргументація має бути підкріплена цитатами з тексту, ілюструючи розуміння контексту та зв'язок з темою дебатів.	4 хв (на кожен виступ) + 2 хв (відповіді)
Дебати: Раунд 3	Заклучні аргументи: У третьому раунді третій гравець кожної команди робить узагальнюючий виступ, у якому підводяться підсумки аргументів команди, акцентується на особливостях сюжету та будови конфлікту. Гравці повинні надати критичний аналіз внеску персонажів у розвиток теми, завершуючи сильними аргументами на користь своєї тези.	3 хв (на кожен виступ)
Висновки	Оцінка дебатів, обговорення і рефлексія.	10 хв

Примітки: систематизовано авторами

Викладач повинен заздалегідь організувати план проведення заняття, включаючи визначення основних завдань та обрання літературно-художнього твору, який буде опрацьовуватись під час заходу. Найбільш доцільно, на думку Теклюк А.І., використовувати метод читання книги Мортімера Адлера, схема аналізу твору за даною методологією викладена у таблиці 2.

Після цього група ділиться на команди (до 10 осіб у кожній) і проводяться дебати або дискусії за наступною послідовністю (таблиця 3).

Як зазначає Теклюк А.І. [7], поєднання принципів читання книг М. Адлера з форматом дебатів дозволяє додати емоційність у процес засвоєння книжкового матеріалу, що є надзвичайно важливим для набуття нових знань і вмінь, а отже, сприяє кращому оволодінню навичками критичного мислення. Дебати передбачають практичне застосування навичок критичного мислення: спочатку під час читання книг, на яких базуються дебати, а потім безпосередньо під час самих дебатів. Важливим елементом дебатів є задавання запитань опонентам, адже вміло сформульоване запитання допомагає виявити слабкі місця в позиції супротивника. Це вимагає попереднього вивчення позиції опонента, що привчає студента до ретельного аналізу інформації та її подання, що є невід'ємною частиною критичного мислення.

Висновки. Критичне мислення є особливо важливим для сучасного студента, оскільки воно дозволяє не лише засвоювати знання, але й застосовувати їх на практиці, що є ключовим для успішної кар'єри, відповідно до запитів сучасного ринку праці. Відповідно до досліджень запитів роботодавців, навички критичного мислення займають четверте місце серед необхідних для успіху в сучасному світі. Це включає здатність аналізувати інформацію, вирішувати проблеми, генерувати нові ідеї та адаптуватися до нових обставин, що є важливими складовими для професійного розвитку та особистісного зростання.

Літературні дискусії та дебати виступають потужними інструментами для розвитку критичного мислення у студентів. Дискусії стимулюють активне обговорення, дозволяють висловлювати та аргументувати свої думки, критично аналізувати позиції опонентів та глибше розуміти навчальний матеріал. Дебати, зокрема, рольові дебати, сприяють розвитку навичок публічного виступу, аргументованого мислення та комунікації. Це допомагає студентам не лише засвоювати теоретичні знання, але й практично застосовувати їх у різних життєвих ситуаціях.

Для успішного проведення дебатів та дискусій у студентських групах необхідно дотримуватись певної послідовності дій як викладачем, так і студентами. Спочатку визначаються основні завдання заходу та аналізується паспорт літературного твору з використанням методу М. Адлера. Група ділиться на три команди, кожна з яких готується до дебатів за чітко визначеною схемою, що включає кілька раундів із запитаннями та відповідями. Такий структурований підхід дозволяє не лише систематично опрацьовувати навчальний матеріал, але й розвивати навички критичного мислення, адаптивність та здатність аргументовано висловлювати свою позицію.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Біднова Ю.І. Дискусія як інтерактивний метод навчання іноземної мови. 2014. URL: http://confcontact.com/2014_04_25edu/7_Bidnova.htm
2. Лякішева А. В., Вітюк В. В., Кашуб'як І. О. Кейсбук методів і прийомів технології розвитку критичного мислення в Новій українській школі. 2022. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/21285/1/casebook.pdf>
3. Мінко Н.В. Сучасні шляхи формування критичного мислення студентів на заняттях світової літератури засобами інноваційних технологій. *Перспективні напрямки сучасної науки та освіти*, № 7, 2015. С. 256–258. URL: <https://ddpu.edu.ua/images/naukvid/filfak/2015.pdf#page=256>
4. Сечка С. Застосування поняття «дебати» в науковій літературі та інших дисциплінах. *Молодий вчений*, 2021, № 10 (98), 60–63. URL: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-10-98-16>
5. Скрипка Г. В. Формування в учнів навичок XXI століття засобами інформаційно-комунікаційних технологій. Інформаційні технології і засоби навчання. 2016. Т. 54. № 4. С. 99–107.
6. Стеценко Н.М. Розвиток критичного мислення майбутніх фахівців у процесі вивчення іноземної мови. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова, Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*, № 60, 2018, с. 151–154. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/23919/Stetsenko%20N.%20M..pdf?sequence=1&isAllowed=y>
7. Теклюк А.І. Літературні дебати як засіб розвитку критичного мислення. URL: <https://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/20483/4947.pdf?sequence=3&isAllowed=y>
8. Токмань Г.Л. Система діалогічного навчання літератури. Міленіум, 2007.
9. Edwards Richard E. = *Competitive Debate: The Official Guide*. New York, 2008, 375 p.
10. Schneider A. *Learning through debate: diversity of views*. Kyiv: Teachers for Democracy and Partnership Charitable Foundation, 2009, 320 p.